

Illustrasjon: Gunhild Samnes Larsen

UTUKT

Å akseptere grensene er
ikke dårlige nyheter.
Den er forutsetningen
for å leve helhjertet.

Martin Herbst

Strekk | De syv dødssyndene: UTUKT

Kjærlighetsparasitten

Utukten går etter hjertet. Den vil røve vår tro på kjærligheten.

SEX ER IKKE «bare sex».

Den kan sammenlignes med mat. Uten mat og drikke dør vi som enkeltpersoner. Uten sex dør menneskeheten ut. Og den er fruktbar, på både godt og vondt. Når den er knyttet til omtanke, ansvarlighet og verdighet, kan man oppleve en ubeskrivelig glede, både under selve akten og gjennom fruktene av den. Er den knyttet til dumhet, misbruk og respektløshet, ligger veien åpen for et menneskeskapt helvete:

Hvordan skal et barn som er utsatt for seksuelle overgrep kunne gjenvinne tilliten til sine medmennesker?

Hvordan skal en partner, rammet av utroskap, kunne tilgi et så grunnleggende tillitsbrudd?

Hvordan kan man få et sunt forhold til sex hvis man fyller hodet med porno?

Det forkvaklede forholdet vi har til sex, avspeiles i verden omkring oss. I samfunnets øverste sjikt ser vi det hos en konservativ politiker som Silvio Berlusconi, en sosialist som Dominique Strauss-Kahn eller en sportshelt som Tiger Woods.

I motsatt ende av den sosiale skalaen har vi trafficking, millioner av kvinner, henvist til en tilstand

som sexslaver, en blomstrende pornoindustri og utallige seksuelle overgrep som aldri kommer for dagen på grunn av skam og frykt. Den seksuelle revolusjonen jeg vokste opp med, lofte oss en verden med fri sex, åpne ekteskap og null dårlig samvittighet. Men den fikk samme skjebne som den franske og den kommunistiske revolusjon. Løftene led skipbrudd på virkelighetens kyst. Vi er ikke blitt befridd fra seksualitetens problemer. Hvorfor? Fordi sex ikke bare er sex.

Holdning

Gjennom kristendommens historie har man brukt ord som lidderlighet, hor og utukt for å beskrive et forskrudd forhold til sex. Jeg foretrekker det danske ordet *liddelighet*. Her legger man vekten på holdningen, snarere enn handlingen – og dermed stemmer det bedre overens med fenomenet dødssynd. Men fordi dette begrepet er lite brukt på norsk, holder jeg meg til den mer tradisjonelle betegnelsen utukt. Her er det mangel på tukt, altså en form for grenseløshet, som fremheves.

La oss se nærmere på begrepshistorien. Ifølge Evagrius Ponticus (345–399) er utukt eller lidderlighet

(gresk: *porneia*) nummer to av de åtte utfordringer som møter den som ønsker å oppnå åndelig innsikt og modenhet. I verket i *Praktikos* beskriver han den slik: «Utuktens demon¹ tvinger deg til å begjære mange kropp. Særlig voldsomt angriper den dem som praktiserer seksuell avholdenhet. Målet er at de skal oppgi denne praksisen, og bli overbevist at avholdenhet ikke tjener noen hensikt. Ved å skitne til sjelen får demonen den til å begå skammelige handlinger og til å si og høre ting nesten som om gjenstanden var synlig og til stede.»²

I dette sterkt kompromitterende utsagnet sier Evagrius en hel del om lidderlighetens 'tanke' (gresk: *logismos*). Den rammer hele mennesket. Ifølge den antikke verdens psykologi består mennesket av begjær (gresk: *epithymētikos*), temperament (gresk: *thymikōn*) og fornuft (gresk: *logistikos*).³ Denne tredelingen avspeiles i Paulus' oppfatning av mennesket som kropp (gresk: *sōma*), sjel (gresk: *psychē*) og ånd (gresk: *pneuma*).⁴

Slaveri.

Det er denne treklingen *porneia* misbruker. For det første gjør den

1 Demon: Hos Evagrius er det ikke snakk om djevleaktige skikkelser, men om destruktive tankemønstre.

2 Evagrius Ponticus, 'Praktikos' 8, Robert E. Sinkewicz, *Evagrius of Pontus: The Greek Ascetic Corpus*, Oxford, Oxford University Press, 2003, s. 98.

3 Platon, Staten Bok 4, 436a, Platon IV: Samlede værker i ny oversættelse ved Jørgen Mejer og Chr. Gorm Tørtzen, København, Gyldendals Bogklubber, 2013.

4 1 Tess 5,23

at man blir slave av sitt begjær. Man mister friheten til å forholde seg til en partner (hvis man er gift) eller til ingen (hvis man er asket). I stedet tvinges man «til å begjære flere kropp(er)». Man mister også kontrollen over temperamentet. Det skjelver under voldsomme angrip og følelsen av fortvilelse. Endelig kulminerer utukten med å ta tankene og fantasien i besittelse. Man skammer seg slik over det man har gjort (eller er blitt utsatt for), at man fortviler. Slik ender man i en fantasiverden hvor man ikke klarer å elske sine medmennesker på en helhjertet måte.

I likhet med de andre *logismoieni* er ikke *porneia*ens mål gjerningen i seg selv. Den er mer ambisiøs enn som så, og gir seg ikke før den har splittet og ødelagt hjertet. Samtidig må det understrekes at Evagrius ikke ser det som noe problem at man opplever *porneia*. Det er vanskelig å unngå, særlig for dem som prøver å bekjempe den! Det er med andre ord et tegn på åndelig modenhet når man går til kamp mot forskrudd sex, og et tegn på åndelig dovenskap å la være. Kunsten består ikke i å unngå *porneia* for enhver pris, men i å forholde seg til den på en konstruktiv måte. Hvordan gjør man det? Ifølge Evagrius skjer det ved hjelp av: 1. kroppskontroll (for ham innebar det asketisk livsførelse), 2. gode tanker (bibellesning og meditasjon over Bibelen) og 3. bønn. Verdien av det siste er det vanskelig å overdrive. I bønnen åpner man sitt hjerte for Gud og gjør seg mottagelig for Guds sannhet, kjærlighet

og kraft. I dette ligger løsningen på *porneia*. For samme hvor viktig det er med menneskets selverkjennelse og anstrengelser, er det bare Guds kjærlighet som kan beseire *porneia*. Når det skjer, blir ikke det kroppslige begjæret oppløst, men det settes i gang en forvandlingsprosess. Johannes Cassian (360–435) bruker betegnelsen *integritas*⁵ for å beskrive tilstanden der begjær, vilje og ånd går opp i en høyere enhet. Ved å forholde seg til *porneia* kan man øve opp sin integritet.

Kroppsløst

I et annet verk, *Eulogios* (Gode tanker), skiller Evagrius omhyggelig mellom utuktens kroppslige og åndelige aspekt.⁶ Det kroppslige består av konkrete, fysiske seksuelle forhold, det åndelige av seksuelle tankemønstre, forestillinger og fantasier. Dette skillet (gresk: *diakrisis*) blir overtatt av Cassian og andre betydelige kristne tenkere, og går som en rød tråd gjennom historien. Med utgangspunkt i dette skillet vil jeg definere utukt slik: *Utukt er kropp uten ånd og ånd uten kropp*.

«*Kropp uten ånd*»: Her sikter jeg til seksuelle forhold «uten ånd», det vil si kvaliteter som omtanke, ansvar, kontinuitet, verdighet og kjærlighet.

«*Ånd uten kropp*»: Her sikter jeg til seksuelle antasier og forestillinger som aldri får kropp, fordi de bare foregår i hodet.

Begge deler ser vi i nåtidens eksponent for *porneia*, porno. Her er de medvirkende utelukkende kropp: flotte, glinsende, veltrente kropp(er). Men det er ingen ånd, ingen kontinuitet, ingen visdom eller uselvisk kjærlighet. Det som binder partene sammen er penger, kropp og åndløs

Ved å tie om seksualitetens gleder, stilte de den i et mistenksomhetens lys.

status, ikke barn, familie og sosial ansvarlighet.

Eller så har vi betrakteren, som utelukkende er ånd, i en tragisk utgave. For han eller hun har ingen kroppslig kontakt med aktørene! Det er bare i betrakterens fantasi de er sammen.

Begge disse aspektene av *porneia* er dødelige. For døden inntreffer når man skiller legemet fra ånden (selv etter at kroppen er død, har vi et legegeme som kan gjenoppstå). *Porneia* er også en dødssynd, fordi den avskjærer mennesket fra livets rot eller kilde, som er Guds kjærlighet. Både på det horisontale plan (kropp/ånd) og på det vertikale plan (livets rot) er utukt drepene. *Porneia* utgjør dermed et slags demonisk kors.

Grenser

Evagrius og Cassian henvendte seg til et asketisk publikum. Følgelig søker man forgyves etter positive beskrivelser av sex i skriftene deres. Men det betyr ikke at de foraktet sex. I deres øyne var sex nødvendig, men bare i forholdet mellom mann og kvinne. Det innebærer at det er klare grenser for den seksuelle relasjonen. Grensen er ikke en

5 John Cassian, «The Spirit of Fornication» 6th book 1, 2, *The Institutes*, trans. Boniface Ramsay, New York, The Newman Press, 2000, s. 154.

6 Evagrius Ponticus, «Eulogios» 18, Robert E. Sinkewicz, *Evagrius of Pontus: The Greek Ascetic Corpus*, Oxford, Oxford University Press, 2003, s. 45.

7 D.S. Allen 'Angry bees, wasps, and jurors: the symbolic politics of orgie in Athens', Susanna Braund and Glenn W. Most (eds.) *Ancient anger: perspectives from Homer to Galen*, Cambridge, Cambridge University Press, s. 87.

blokkering, men en betingelse for at kjærligheten skal bære gode frukter. Dette er et poeng som ofte drukner i nåtidens besatthet når det gjelder grenseoverskridelser, som heller burde betegnes som grenseutvisninger. Men grenser er viktige. Det blir vi minnet på allerede på første side i Bibelen. Slik Gud skapte kosmos ved å sette klare grenser, grenser mellom lys og mørke, land og vann, mann og kvinne, krever sex en grense. Ellers åpner vi for kaos. Selv om grensene for sex historisk sett er blitt oppfattet forskjellig, er det ingen som kommer utenom at de må være der.

Sex er forbeholdt to partnere som har lovt hverandre evig troskap. Når dette er sagt, skal men heller ikke glemme at Evagrius og Cassians taushet om seksuell glede stilte den i et mistenksomhetens lys. Det samme gjaldt andre av den tidlige kirkens ledende skikkelser. Utfra syndefallsberetninger seksuelle undertoner knyttet de tette koblinger mellom synd og seks. Dette gjelder Clement av Alexandria (150–215), Gregor av Nyssa (331–394), Ambrosius (337–397), Hieronymus (347–420) og Augustin (354–430). Sistnevnte fikk avgjørende innflytelse på kristendommens syn på sex. Augustin skilte riktig nok mellom den gode seksuelle lysten (latin: *concupiscentia nuptiarum*) og den falne (latin: *concupiscentia carnis*). Men hadde hadde vanskelig for å forestille seg den første i det jordiske livet. Den var forbeholdt Adam og Eva i deres paradisiske tilstand før syndefallet!

Fallet

Kirkefedrene betraktet sex som et spørsmål om liv og død.

Oppfatningen sprang ut av en seksuell tolkning av syndefallsberetningen: «Nå fikk kvinnen se at treet var godt å spise av og en lyst for øyet – et forlokkende tre, siden det kunne gi innsikt. Så tok hun av frukten og spiste. Hun ga også til mannen sin, som var sammen med henne, og han spiste. Da ble øynene deres åpnet, og de skjønnte at de var nakne. De flettet sammen fikenblader og bandt dem om livet.» (1 Mos 3,6–7) De seksuelle undertonene i syndefallet er tydelige. De var også eksplisitte da Bibelen ble skrevet. I den antikke verden ble fikentreet brukt som en metafor for mannens kjønnsorgan, mens hvert enkelt fikenblad representerte de kvinnelige genitaliene,⁷ og fruktbarhetsgudinnen Ashera ble dyrket ved spesielle trær.

Men hvordan skal vi forstå de seksuelle undertonene? Hva menes med at treet var godt å spise av, en lyst for øyet og forlokkende fordi det kunne gi innsikt? Kanskje har du gjettet det. Vi er tilbake i antikens tredeling av mennesket. Følgelig representerer treet spiselighet menneskets begjær (gresk: *epithymētikon*), det vakre ved treet står for temperamentet (gresk: *thymikon*), mens det innsiktsfulle ved treet har med menneskets fornuft (gresk: *logistikon*) å gjøre. De klare parallellene

.....

Døden inntreffer når man skiller legemet fra ånden.

.....

til Paulus' tredeling av mennesket i kropp, sjel og ånd har jeg allerede påpekt. Det seksuelle forholdet rommer altså en treklav av fysisk begjær, psykologisk verdighet og åndelighet. I den selvcentrerte fortellingen av denne frukten («dere vil bli som Gud» 1 Mos 3,5) blir denne hellige treklaven oppløst, med fatale konsekvenser. Sex blir atskilt fra verdighet og innsikt (det hebraiske *yada* betyr både 'å kjenne' og 'å ha et seksuelt forhold'). Mennesket får kunnskap, slik slangen lovet dem. Det er snakk om død kunnskap, fordi den er atskilt fra visdommen. Som et skremt dyr gjemmer menneskene seg blant hagens trær, fylt av skam og forvirring.

Plussvariant

Gjennom kristenhetens historie har man vært bevisst på utuktens problem. Man har prøvd å bekjempe det ved å peke på dets motsetning. For «den åndelige eliten» var sølibat den typiske løsningen, og for menigmann det monogame ekteskapet. Denne oppfatningen går tilbake til Paulus. Han poengterer at det er «godt for en mann ikke å røre en kvinne. Men for å unngå hor skal hver mann ha sin kone og hver kvinne sin ektemann.» (1 Kor 7,1–2)

Men ved å gi sex en rolle som kriesløsning, tar man ikke *porneia*-problemet ved roten. For som all synd, er utukt og hor et misbruk, en destruktiv bruk av noe godt.

Følgelig må det finnes en «god utukt». Den gode utukten er den dårliges motsetning. Finnes det bibelske fortellinger som lovpriser en slik utukt? Ja, Høysangen i Det gamle testamente. Hør bare Salomos beskrivelse av sin elskede jente fra Sjulam: «Så vakre føttene dine

er i sandalene, du høvdingdatter! Hoftene dine buer seg som en sølje, smidd av kunstnerhånd. Navlen din er en rund skål, måtte den aldri mangle vin! Magen er en hveteåker omkranset av liljer. Brystene dine er to kalver, tvillinger til en gasell. Halsen din er som et elfenbenstårn, øynene som dammene i Hesjbon ved Bat-Rabbim-porten. Nesen er som Libanon-tårnet som ser mot Damaskus. Hodet løfter seg som Karmel, og håret er som purpur. Kongen er fanget i loddene. (Høys. 7,1-6). Jeg vet at denne passasjen får mange til å smile skjevt. Poetens valg av metaforer på den seksuelle kroppen virker besynderlige i en moderne kontekst og har utvilsomt også gjort det i hans egen.

Men la oss se nærmere på dem. Legg merke til retningen av beskrivelsen. Den går nedenfra og opp. Vi begynner med føttene og ender med håret. Derved forholder man seg til hele mennesket, ikke bare kjønnsorganene. Legg videre merke til at sex ikke blir legitimert gjennom barneavl eller selvkontroll. I Høysangen er ikke sex et middel, men et mål. Man bruker ikke partneren som et middel til å tilfredsstille det

seksuelle begjæret eller til å holde det i tømme. Det er snakk om gjen-sidig, likeverdig nytelse i det seksuelle samværet, som er et mål i seg selv. I denne nytelsen fremheves det sanselige og kroppslige. Det skjer ved å knytte vin og hveteåkre (brød) sammen med kvinnens navle (eg. vulva) og magen. Det er virkelig sanselig. I den seksuelle akten både spiser og drikker man sin elskede. Her er det sannelig tale om et godt måltid! Det er den direkte motpolen til syndefallets dødelige kjærlighetsmåltid. Det er likevel ikke bare fysisk tilfredsstillelse som trekkes frem, men også partnerens psykologiske verdighet og temperament. Det skjer ved hjelp av besynderlige metaforer. Halsen er som et elfenbenstårn. Så rank. Så verdig. Akkurat som det er fisk i dammene i Hesjbon, er det liv i øynene på den elskede. Nesen er som Libanon-tårnet, det viktigste forsvarstårnet i riket, det som vokter folket mot fiendene i Damaskus. Forbindelsen til kjærligheten virker innlysende. Skal man ikke holde vakt over kjærligheten og være parat til å ofre livet for den man elsker? Hun er hans. Han er hennes. Til slutt sammenligner

poeten hodet, hvor tanken og ånden holder til, med Karmel, Israels hellige fjell.

Grensesprengende.

Større kan det ikke bli. På denne reisen blir kroppen beskrevet med metaforer som sprenger den gjengse oppfatningen av sex. Den legitimeres ikke bare av barneavl eller at man skal beskytte seg mot utukt. Den utfoldes ikke som tankeløst begjær. Vi har å gjøre med to partnere som har gitt seg selv til hverandre. «Min kjæreste er min, og jeg er hans» (Høys 6,3). Ved å ta i bruk den frodige og ville naturen (tvillinger til en gasell), menneskeskapt kunst og arkitektur og Guds frelsende inn-gripen for å beskrive det seksuelle forholdet, får det en enestående betydning. Sex har noe kosmisk ved seg! Sex handler om det naturlige, menneskelige og guddommelige: Kropp, sjel og ånd, begjær, verdighet og helhet.

Denne treklangen kan vi beskrive med det Cassius kalte *integritas*. Den gode utukten gir integritet til de elskende og til livet overhodet. Er ikke en slik utukt en lovsang verdt? ■

Utukt: et speil

- *Tanker*: Forestillinger og fantasier som reduserer menn og kvinner til sexobjekter?
- *Dagliglivet*: Tror du på kjærlighet?
- *Parforhold*: Treklangen av begjær, verdighet og helhet i ditt forhold?
- *Samfunnet*: Når var det du sist kjempet for en dypere forståelse av sex?
- *God utukt*: Historiske og nåtidige eksempler på god utukt?

ET EKKO FRA DYLAN

Come over here pony,
I, I wanna climb up one time on you
Come over here pony,
I, I wanna climb up one time on you
Well, you're so bad and nasty
But I love you, yes I do

(Bob Dylan, «New Pony», Street-Legal, 1978.)